

Original Article

A Phenomenological View of the Components of the World of Accountability with an Emphasis on Nahj Al-Balaghah

Shahnaz Shayanfar*¹ , Seyyedeh Samaneh Hoseini²

¹ Associate Professor of the Department of Philosophy and Islamic Wisdom, Faculty of Theology and Islamic Studies, Al-zahra University, Tehran, Iran sh.shayanfar@alzahra.ac.ir

² M.D. in Philosophy and Islamic Wisdom, Faculty of Theology and Islamic Studies, Al-Zahra University, Tehran, Iran Samanehhoseini98@gmail.com

10.22080/JRE.2021.20853.1130

Received:

January 27, 2021

Accepted:

April 17, 2021

Available online:

August 20, 2022

Keywords:

responsibility, genuine existence, happiness, tranquility, interaction, Nahj al-Balaghah

Abstract

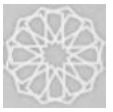
Considering that accountability has had a great impact on all different aspects of life and has always attracted the attention of thinkers and philosophers in all periods of life, a phenomenological view of it helps us to achieve a new understanding of the issue and get familiar with its different aspects to draw a world in which accountability is formed. The present descriptive-analytical study seeks to answer the question: "What are the posterior components of the world of accountability in Nahj al-Balaghah?" The findings of this study indicate that responsibility is limited in two ways: the existence of a-priori components that emerge before assigning a responsibility, such as belief in God, soul health, modeling a perfect man, and revelation; the existence of the posteriori components that arise from a responsibility, such as the original human existence, existential peace, existential happiness, and existential interaction. Responsibility is not a virtue along with other virtues and perfections, but the center of the formation of other perfections and virtues, and we desperately need responsibility for genuine religiosity.

*Corresponding Author: Shahnaz Shayanfar

Address: Alzahra University, North Sheikh Bahae St., Deh-e Vanak, Tehran, I.R. of Iran

Email: sh.shayanfar@alzahra.ac.ir

Tel: 02185692347

Extended abstract

1. Introduction

For human beings, maintaining a high status requires accepting responsibility and accountability. As reason dictates, the existence of any privilege is possible on the basis of accepting duties and responsibilities and according to the amount of privilege they give to a person, they give him responsibilities, i.e., it is the duty of human to preserve and protect himself in the realm of his identity. For this reason, the tasks assigned to humans are not given to the animals and other creatures. All commands and prohibitions, which are interpreted as religious duties and responsibilities, are for the realization of human rights, because the creator of the universe knew with absolute knowledge what causes the happiness of the human soul and what factors contribute to the interest of human soul and body. Security and freedom, body health and soul tranquility, attainment of good life and transcendence of human soul are human rights. Knowledge of these duties and responsibilities and their proper performance can lead man to his true right. Therefore, duties and responsibilities guarantee the real rights of human beings and lead them to eternal happiness.

2. Methodology

In this research, first the data was collected using documentary method and then the phenomenological method was used to analyze the data obtained and report the issues and problems.

3. Results

The findings of this study indicate that responsibility is limited in two ways: the existence of a-priori components that emerge before assigning a responsibility, such as belief in God, soul health, modeling

a perfect man, and revelation; the existence of the posteriori components that arise from a responsibility, such as the original human existence, existential peace, existential happiness, and existential interaction. Responsibility is not a virtue along with other virtues and perfections, but the center of the formation of other perfections and virtues, and we desperately need responsibility for genuine religiosity.

4. Conclusion

In the divine dictionary, man is created responsible and has a duty, and this responsibility is present in all the pillars of his individual and social life. It is a sense of accountability that human beings can be led to existential excellence.

From a phenomenological point of view, responsibility has no limited direction, and man is responsible for himself, God, religion, culture, society, and the universe. Also, with this view of responsibility in Nahj al-Balaghah, we can say that responsibility is depicted in a world in which God, God's support for the responsible person, salvation, justice, soul health, perfect man as a model, faith, and revelation are presented. However, responsibility itself in the next step forms a world in which the components of original existence, existential peace, existential happiness, existential structure, and existential interaction are present.

Phenomenology leads us to existential components in relation to the issue of responsibility, components such as genuine human existence, existential peace, existential happiness, and existential interaction. These components have a posteriori existence and are the result of self-responsibility. This is while responsibility itself in the next step forms a world in which the components of original existence,

existential peace, existential happiness, existential structure, and existential interaction are present.

In other words, in the light of responsibility, a genuine existence is formed, and this genuine existence, with its existential tendencies and directions in divinity, determines existential excellence, and this indicates that virtuous responsibility is not in line with other virtues and perfections. Rather, it is the center of the formation of other perfections and virtues.

Existential loss is the root of all unrest and anxiety, a loss in which the existential tendency has no divine direction. However, responsibility, as it is presented in Nahj al-Balaghah, stabilizes the existential tendency in man, and this stabilization

leads to the components of originality, balance, and mercy, what we need for a genuine hard look.

Funding

There is no funding support.

Authors' contribution

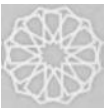
This article has been extracted from the master's thesis of Seyedeh Samaneh Hosseini, which has been written under the supervision of Dr. Shahnaz Shayanfar.

Conflict of interest

Authors declared no conflict of interest

Acknowledgments

We thank Al-Zahra University and my dear professor Dr. Shahnaz Shayanfar for providing a suitable platform for research.

Resources

- Aristotle. (1979). *Siyasat (Politics)*. Translated by Hamid Enayat. Tehran: Amir Kabir Publications. [In Persian].
- Ibn Sina, A. (1987). *Isharat Va Tanbihat (Signs and Warnings)*. Tehran: Book Publishing Office. [In Arabic].
- Majlesi, M. (1982). *Bahar Al-Anvar (Sea of lights)*. Beirut: Islamic Revival Center. [In Arabic]
- Plato, A. (1978). *Dore Asar Aflaton (A Review of the Works of Plato (Republic))*. Book 9. Translated by Reza Kaviani and Mohammad Hassan Lotfi. Tehran: Kharazmi Publications. [In Persian].
- Sharif Al-Razi, M B. H. (2000). *Nahj Al-Balaghah*. Translated by Dashti. Qom: Amir al-Momenin (AS) Publications [In Persian].
- Tamimi Aadi, A. (1985). *Tasnif Ghorar Al-Hekam and Dorar Al-Kalam (An Interpretation of Wisdom and Discourse)*. By Mustafa Drayati. Qom: Propaganda Office. [In Arabic].

مقاله پژوهشی اصیل

نگاهی پدیدارشناسانه به مؤلفه‌های پسینی جهان مسئولیت پذیری با تأکید بر نهج البلاغه

شهناز شایان فر^{*۱} ID، سیده سمانه حسینی^۲^۱ دانشیار گروه فلسفه و حکمت اسلامی، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایرانsh.shayanfar@alzahra.ac.ir^۲ کارشناسی ارشد فلسفه و حکمت اسلامی، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایرانSamaneh Hoseini98@gmail.com

10.22080/JRE.2021.20853.1130

چکیده

با توجه به اینکه مسئولیت پذیری در تمام ابعاد مختلف زندگی تأثیر به سزایی داشته و نگاه اندیشمندان و فلاسفه را نیز همواره در تمام ادوار زندگی به خود معطوف داشته است. نگاه پدیدارشناسانه به مسئله‌ی مسئولیت‌پذیری به ما کمک می‌کند تا با تاریک‌سازی و بداهت‌زدایی از مسئولیت‌پذیری به چهره‌ی جدیدی از مسئله و لوازم متفاوتی از آن دست یابیم و جهانی ترسیم شود که در آن، مسئولیت‌پذیری شکل می‌گیرد. پژوهش حاضر با روش توصیفی و تحلیلی انجام شده است و به دنبال پاسخ به این پرسش است که «مؤلفه‌های پسینی جهان مسئولیت‌پذیری در نهج البلاغه چیست؟» دستاوردهای این پژوهش عبارت است از: مسئولیت‌پذیری محفوف به دو نحوه وجود است؛ ۱. وجود مؤلفه‌های پیشینی که پیش از مسئولیت‌پذیری و فارغ از آن حضور دارند همانند: خدا، سلامت روح، انسان کامل به مثابه‌ی الگو، و وحی؛ ۲. وجود مؤلفه‌های پسینی که پس از مسئولیت‌پذیری و برآمده از آن هستند همانند وجود اصیل آدمی، آرامش وجودی، شادی وجودی، و تعامل وجودی. مسئولیت‌پذیری نه فضیلتی در ردیف فضایل و کمالات، بلکه کانون شکل‌گیری کمالات و فضایل دیگر است و ما برای دین‌ورزی اصیل، سخت به مسئولیت‌پذیری نیاز داریم.

تاریخ دریافت:

۸ بهمن ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش:

۲۸ فروردین ۱۴۰۰

تاریخ انتشار:

۳۰ مرداد ۱۴۰۱

کلیدواژه‌ها:

مسئولیت، وجود اصیل، شادی، آرامش، تعامل، نهج البلاغه.

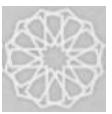
* نویسنده مسئول: شهناز شایان فر

آدرس: تهران، خیابان شیخ بهایی شمالی، ده ونک، دانشگاه

الزهرا (س)

ایمیل: sh.shayanfar@alzahra.ac.ir

تلفن: ۰۲۱۸۵۶۹۲۳۴۷

۱ مقدمه

حفظ جایگاه والای انسانی مستلزم پذیرش مسئولیت و قبول تکلیف است. عقل حکم می‌کند که وجود هر امتیازی در سایه‌ی قبول وظایف و تکالیف، امکان پذیر است و به میزان امتیازی که به فرد می‌دهند از او مسئولیت طلب می‌کنند. به بیان دیگر، تکلیف برای حفظ و مصونیت انسان و در قلمرو هویت اوست. به همین سبب، تکالیفی که بر عهده‌ی انسانها گذاشته شده است، برعهده‌ی حیوانات و دیگر موجودات، نیست.

همه‌ی بایدها و نبایدها که از آن به تکالیف دینی و مسئولیت پذیری تعبیر می‌شود، برای احقاق حقوق انسانهاست، چون خالق نظام هستی با علم مطلق خود می‌دانست که چه چیزهایی مایه‌ی قوام و سعادت جان انسان و چه عواملی باعث تداوم و استمرار مصلحت تن و روح اوست. اگر امنیت و آزادی، سلامت جسم و روح، رسیدن به حیات طیبه و تعالی روح انسان حق انسان است؛ معرفت به این تکالیف و مسئولیت‌ها و انجام شایسته آنها می‌تواند انسان را به حق حقیقی خود برساند. پس تکالیف و مسئولیت‌ها متضمن حقوق واقعی انسان‌ها هستند و او را به سعادت ابدی سوق می‌دهند.

در این مقاله سعی شده است تا با مواجهه‌ی پدیدارشناسانه به مسئله‌ی مسئولیت پذیری از منظر امیر المؤمنین امام علی علیه السلام، به استنباط آثار و نتایج مسئولیت پذیری در این منبع عظیم جهان اسلام و شخصیت بی نظیر تاریخ بشری که در عرصه‌ی مسئولیت پذیری و انجام تکالیف الهی بی بدیل است به رشته‌ی تحریر درآید.

در نگاه پدیدارشناسانه سعی می‌شود فارغ از هر گونه ذهنیتی به سراغ مسئله‌ی مسئولیت‌پذیری رفته و صرف نظر از پیش فرض‌های سنجیده نشده آن

را دریابیم و لایه‌های پنهان و کم‌تر دیده شده‌ی این مسئله را آشکار کنیم. بر اساس این نگاه، مسئولیت‌پذیری در نهج‌البلاغه عالمی را شکل داده که کوشش می‌شود مؤلفه‌های این عالم کشف شوند.

۲ مسئولیت‌پذیری

مسئولیت انسان در پیشگاه خدا، خود و جامعه، بار سنگینی است که در آغاز آفرینش انسان به او عرضه شده است. در قرآن از مسئولیت انسان تعبیر به امانت الهی شده است. «ما امانت خود را برآسمان‌ها و زمین عرضه داشتیم، پس آنها [بر اثر بی لیاقتی] از پذیرش آن امتناع ورزیدند و ترسیدند، اما انسان امانت ما را پذیرفت.»^۱ برخی مفسران، امانت را در این آیه، معادل تکلیف دانسته‌اند.^۲

تکلیف و مسئولیت آدمی گسترده است، یعنی هر انسانی افزون بر آنکه در قبال خود مسئولیت دارد، در قبال دیگران و خدای خود نیز مسئول است. برنامه آموزش و تربیت اسلام به گونه‌ای است که به تناسب هریک از روابط انسان با خدا، با خود، با خلق و با جهان مسئولیتی را با ویژگی الهی بودن مطرح می‌کند که نتیجه آن، تبیین تکلیف در برابر خدا، پیامبر، امام و نسبت به خود، والدین، فرزندان خانواده، معلم، متعلم، دوست، شهروند، هم‌کیش، هم وطن، ملت، دولت و حتی جانداران دیگر.^۳

انسان موجودی اجتماعی است و برای رفع نیازهای خود چاره‌ای جز برقراری ارتباط با دیگران ندارد. او بسیاری از مواهب زندگی خویش را مدیون جامعه می‌داند. در سایه‌ی تعامل با اجتماع از تنهایی، غم و اندوه و... رهایی می‌یابد و بر علم و تجربه و آگاهی او افزوده می‌شود. رسول مکرّم اسلام در اهمیت زندگی اجتماعی می‌فرماید: «دست خدا به همراه جماعت است.»^۴

۱. احزاب(۳۳)، آیه ۷۲

۲. محمد بن محمد، مفید، تفسیرالقران المجید، صص ۴۲۴، ۴۲۲

۳. رهبر، محمدتقی و رحیمیان، محمدحسن، اخلاق و تربیت

اسلامی، ص ۵۹

۴. ابوالقاسم، پاینده، نهج الفصاحة، تهران: دنیای دانش، ۱۳۸۲ ش، ص ۸۰۰

کردن، خشم خدا و مردم را بر می‌انگیزاند^۵، همچنین سفارش آن حضرت بر پرهیز از خلف وعده که سبب نفرت خدا و مردم می‌شود^۶ و عدم اعتماد به دوستی که خلف وعده می‌کند^۷ به دلیل اهمیت این امر است.

مسئولیت‌پذیری در وجود خود به چهار امر نیازمند است که عبارتند از: اختیار، بلوغ عقلی، آگاهی، و قدرت. مسئولیت‌پذیری به اختیار نیازمند است. زیرا مسئولیت‌پذیری، زمانی تحقق می‌پذیرد که رسالت و تکلیفی در کار باشد؛ یعنی انسان، با اراده و اختیار خود، مسئولیت انجام اموری را برعهده گرفته باشد. مسئولیت‌پذیری به بلوغ عقلی نیازمند است. زیرا مسئولیت در جایی اعتبار دارد که فرد، دارای قدرت تمیز و ادراک باشد. از این رو در اسلام، طفل و دیوانه، تکلیف و مسئولیت ندارند. همچنین، مسئولیت‌پذیری مبتنی بر آگاهی است. زیرا زمانی می‌توان فرد را بازخواست کرد که قبلاً مسئولیت خود را شناخته باشد. قدرت هم از مقومات مسئولیت-پذیری است. زیرا یکی از شرایط مهم مسئولیت، قدرت بر انجام یا ترک عمل است. فرد ناتوان هر چند آگاه باشد، مسئول نخواهد بود.

۳ مؤلفه‌های پسینی جهان مسئولیت‌پذیری

بنابر نگاه پدیدارشناسانه، افزون بر مقومات مسئولیت‌پذیری از جهان حاکم بر مسئولیت‌پذیری هم سخن به میان می‌آید که بنابر این نگاه به مسئولیت‌پذیری در نهج البلاغه می‌توان گفت مسئولیت‌پذیری در جهانی ترسیم می‌شود که در آن، خدا، حمایت خدا از فرد مسئولیت‌پذیر، رستگاری، عدالت، سلامت روح، انسان کامل به مثابه‌ی الگو، ایمان، و وحی مطرح است. اما پرسش

به برکت مسئولیت‌پذیری در قبال خلق، آثار و برکات سودمندی نصیب انسان می‌شود و تنها در رهگذر مسئولیت‌پذیری است که حقوق دیگران معنا می‌یابد، ظلم و ستم نكوهیده می‌شود، رنج انسان‌های مظلوم و ستم دیده روح آدمی را می‌آزارد و بی تفاوتی و بی مسئولیتی مذموم می‌شود.

از نظر فیلسوفان وجودی، اگر وجود مقدم بر ماهیت است، پس بشر مسئول وجود خویش است. بدین گونه فرد بشری مالک و صاحب اختیار آنچه هست می‌باشد و مسئولیت کامل وجود او بر خودش مستقر است.^۱ روایتی از امام علی علیه السلام است که انسان را موجودی کوچک نمی‌داند، بلکه کل جهان درون او احاطه شده است^۲ انسان علاوه بر این جسم مادی و خاکی، دارای روح بوده و قدرت و توانایی پیشرفت بسیار بالایی را دارد. حتی در جسم انسانی نیز عقل وجود دارد و حتی اگر این جسم را معیار قراردسیم، باز هم باید انسان را از همگان بالاتر دانست. مجموع اینها سبب رشد، تعالی و برتری انسان می‌شود. مسئولیت انسان در قبال خویش در دو حیطة‌ی خودشناسی و خودسازی است.

همچنین، فیلسوفان وجودی بر این باورند که: انسان فقط مسئول خودش نیست، بلکه مسئولیت کلی دارد و به عبارت دیگر، فرد مسئول تمام بشر است. یعنی بشر با انتخاب‌های خود همه آدمیان را انتخاب می‌کند^۳ پای بندی به اصول اخلاقی و تعهد به آن به قدری حائز اهمیت است که پیامبر اکرم نبود آن را عدم دینداری می‌داند^۴ و نیز سفارش مولای متقیان علیه السلام به مالک اشتر در مورد وفای به عهد و التزام و تعهد به مردم حاکی از اهمیت این امر مهم است: «مبادا مردم را وعده‌ای داده، سپس خلف وعده نمایی! ... و خلاف وعده عمل

۵. نهج البلاغه (دشتی)، نامه ۵۳، ص ۵۹۱

۶. همان

۷. عبد الواحد آمدی، تصنیف غررالحکم و دررالکلم، ص ۴۱۸،

ح ۹۵۶۲

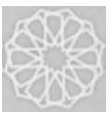
۱. سارتر، ژان پل، آگزستانسیالیسم و اصالت بشر، ص ۲۵

۲. محمد تقی، مجلسی اول، روضة المتقین فی شرح من لا

یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۸۱

۳. ژان پل سارتر، آگزستانسیالیسم و اصالت بشر، ص ۲۸۲۶

۴. محمد باقر، مجلسی، بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۹۶

از آن در تصمیم گیریها به گونه ای که به نفع خود و روابطش با دیگران باشد بهره می برد.

تجربه های زیسته و روایت بزرگان و انسان های متعهد از مسئولیت پذیری حاکی از آن است که مسئولیت پذیری مقدمات وجود اصیل انسانی را فراهم می کند؛ وجودی که دلشوره ی «دیگری» را دارد و از انانیت و محاسبه گری بر اساس آن بیرون آمده است و به مراتب بالای هستی راه یافته است و در نگاه علم الاسمایی، مسئولیت پذیری اسمای بالقوه آدمی را به فعلیت نزدیک می کند.

از منظر دیگر می توان گفت: کمال صفتی وجودی است که موجود به آن متصف می شود و حاکی از دارایی و غنای حقیقی یک موجود در مقایسه با موجود دیگر است.^۳ یکی از ویژگی های اساسی انسان غایت گرایی و حرکت به سمت هدف مطلوب است. این هدف به عنوان کمال و قدم نهادن در فضایی بهتر از قبل، دائماً در برابر انسان قرار دارد.

ابن سینا کمال انسان را نیل به تجلیات الهی می داند. وی درباره ی کمال خاص نفس ناطقه ی انسانی، کمال را در دو بعد علمی و عملی مورد توجه قرار داده، چنین می گوید: «همانا کمال خاص نفس ناطقه آن است که جهانی عقلی شود، به گونه ای که صورت کل جهان و نظام معقول همه ی اشیا در او ترسیم گردد و برترین مردمان کسی است که نفس او از منظر معرفت، عقل بالفعل گردد و در فضایل عملی، اخلاق

نیکو را تحصیل نماید.^۴» ملاحظه را با تقسیم انسان ها به دو دسته ی کامل و ناقص، کمال آدمی را

پدیدارشناسانه ی دیگری که رخ می نماید، این است: چه مؤلفه هایی در جهان حاکم بر مسئولیت پذیری، وجود پسینی دارند و برآمده از خود مسئولیت پذیری هستند؟ در ادامه به واکاوی این مسئله می پردازیم.

۳/۱ وجود اصیل انسانی

خلیفه و جانشین خدا قرار گرفتن انسان به طوری که همه ی اسمای الهی را در خود به شکل اندماچی داراست و تلاش های انسان در یک فرآیند آن را به شکوفایی و باروری می رساند. اسمای الهی در تفسیر و تحلیل قرآنی به معنای ظرفیت هایی است که در انسان به شکل بالقوه در ذات وی نهاده شده است. از این رو، انسان از قدرت ها و ظرفیت هایی برخوردار است که در خداوند به فعلیت در آمده است.^۱

انسان فطرتاً طالب کمال است و در صورتی می تواند رشد کند و به کمال برسد که خود را بشناسد. چون نمی توان یک موجود مجهول و ناشناخته را رشد داد. اگر آدمی خود را بشناسد، می تواند موانعی را که بر سر راه تحول و تکاملش قرار گرفته را بشناسد و آن ها را از میان بردارد. در نتیجه، خود را از گمراهی و نادانی نجات بخشد. امام علی علیه السلام در این باره می فرماید: هر که خود را شناخت، از راه نجات دور افتاد و در وادی گمراهی و نادانی ها قدم نهاد.^۲ زیرا مقدمه ی هر عملی، علم به آن است و علم به کمال جز در پرتو معرفت نفس حاصل نمی شود.

انسان با شناخت ویژگی های اصلی و درونی شخصیت یعنی افکار، باورها، ارزش ها، هیجانها، تمایلات، و آرمانها، نقاط ضعف و قوت خویش را کشف کرده و آنها را در جهت رسیدن به اهداف مادی و معنوی مدیریت می کند. به بیان دیگر، شخص با بررسی واقع گرایانه ی باورها، ارزشها، احساسات، آرمانها، و توانایی های بالقوه و بالفعل خود و استفاده

۱. منظور از تعلیم همه ی اسماء، این است که همه ی حقایق و

اسرار عالم هستی به او تعلیم شده است. از این رو، آگاهی از

علوم مربوط به جهان آفرینش و اسرار و خواص مختلف

موجودات عالم هستی، افتخار بزرگی برای آدم به حساب

می آید و خداوند این علم را به آدم داد تا بتواند از مواهب مادی

و معنوی این جهان در مسیر تکامل خویش استفاده؛ ناصر،

مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۱، ص ۱۷۶

۲. علی سعادت پرور، سر الأسراء، ج ۴، ص ۱۳۷

۳. محمد تقی مصباح، به سوی خودسازی، ص ۳۵

۴. ابن سینا، الاشارات و التنبيهات، ص ۷۶

میدان تکلیف رهنمون شود تا مستوجب رضوان او می‌گردند.^۴

منظور از بندگی و عبادت، همان مفهوم عام آن است که همه‌ی افکار و احوال و افعال ما را در بر می‌گیرد و اختصاص به افعال و اعمالی چون نماز و روزه ندارد؛ زیرا چنانکه گفته شد عبادت در اشکال گوناگونی بروز می‌کند، ولی حقیقت آن همان اطاعت بی چون و چرا از خداوندی است که آفریدگار، پروردگار و مالک ما و هستی است. از این رو، عبودیت کامل آن است که انسان جز به معبود واقعی، یعنی کمال مطلق نیندیشد، جز در راه او گام بر ندارد و هر چه غیر او است فراموش کند. حتی خویشتن را فراموش نماید و این گونه عبادت است که هدف آفرینش را تأمین خواهد کرد.^۵

در کلام امیرالمومنین علیه السلام نیز به دفعات از جایگاه عبودیت و بندگی به عنوان هدف نهایی انسان یاد شده است. در خطبه ای می‌فرماید: پس خدا، حضرت محمد (ص) را به راستی برانگیخت تا بندگانش را از پرستش بتان رهایی بخشد و به عبادت و اطاعت خود وادارد و از پیروی شیطان برهاند و به اطاعت خود کشاند^۶ و در خطبه‌ای دیگر می‌فرماید: نفس خود را برای عبادت برانگیز و با آن مدارا کن، به اجبار و اکراه بر چیزی مجبورش نکن و در وقت فراغت و نشاط به کارش گیر، جز در آنچه بر تو واجب است و باید آن را در وقت خاص خود به جای آوری.^۷

پدیدارشناسی در قبال مسئله‌ی مسئولیت‌پذیری ما را به تعالی وجودی آدمی رهنمون می‌کند که در آن، در پرتو مسئولیت‌پذیری وجود اصیلی شکل می‌گیرد و این وجود اصیل با گرایش‌های وجودی و سمت و سوی الهی‌اش، تعالی وجودی را رقم می‌زند

فعلیت یافتن استعدادهای انسانی او معرفی می‌کند.^۱

با تأمل در آیات قران درمی‌یابیم که هدف از خلقت آدم بندگی و عبودیت است.^۲ بندگی برای خداوند یکتا و یگانه، انسان را به همه کمالات می‌رساند و موجودی که فقر ذاتی شاکله و حقیقت هستی اش را شکل می‌دهد، با چنین نوعی از بندگی، به غنایی می‌رسد که هیچ موجودی در هستی از آن بهره مند نیست بندگی و عبادت حق، ریشه فضایل و عامل پرورش قوای درون و بهترین و برترین نیرو برای حفظ حقوق خدا و حفظ حقوق مردم است.

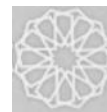
انسان به عنوان خلیفه الهی از مسئولیت‌هایی برخوردار است که در پرتو عمل و طاعت خداوند و مسئولیت‌پذیری است که به هدف حقیقی خود که همان بندگی خداوند است می‌رسد.

انسانی که در فضای بندگی واقعی قرار دارد، در پیشگاه خدا مسئول اعمالش است. او به حکم مسئولیت‌پذیری‌اش از ظلم و ستمگری دوری می‌کند، مراعات حقوق می‌کند و برای رسیدن به مقصود همت و تلاش می‌کند و تمام کارهایش رنگ و بوی الهی دارد؛^۳ زیرا وقتی خدا که منبع کمالات است، محور حیات انسان باشد، بنده هم از او رنگ می‌پذیرد و در چنین حالت معنوی است که انسان به کمال مطلوب خود می‌رسد.

از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام پرسیدند خداوند به چه منظور انسان را آفرید؟ فرمود: خدای تبارک و تعالی انسان را به بازیچه نیافرید و آنان را رها شده قرار نداد، آفرینش انسان برای نمایاندن قدرتش بود و برای این که آنان را به

۴ . محمد بن علی، ابن بابویه، علل الشرایع، ج ۲، ص ۹
 ۵ . ناصر، مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۲۲، ص ۳۷۸
 ۶ . نهج البلاغه (دستی)، خطبه ۱۴۷، ص ۲۶۹
 ۷ . همان، نامه ۶۹، ص ۶۱۳

۱ . ملاًصدرا، عرفان و عرفان‌نماها، ص ۱۲۵
 ۲ . "ومن جن وانس را نیافریدم مگر برای اینکه عبادتم کنند؛ ذاریات (۵۱)، آیه ۵۶
 ۳ . "رنگ خدایی (رنگ ایمان و توحید و اسلام) و چه رنگی از رنگ خدایی بهتر است؟ و ما او تنها اورا عبادت می‌کنیم؛ بقره (۲)، آیه ۱۳۸

نیز تدبیر منزل را حکمت عملی دانستن^۵ مشائیان نشان از جایگاه مهم خانواده است. تأکید به مشارکت و تعاون درکارها و مسئولیت پذیری به دلیل ایجاد یک خانواده منسجم و پویا و معتدل است.^۶

روابط بین افراد خانواده و نقش‌هایی که هر یک از اعضا بر عهده می‌گیرند، می‌تواند بر شکل‌گیری شخصیت و نحوه تعاملات افراد اثر بگذارد. استحکام خانواده، سلامت روانی خانواده، عدم مشکلات اقتصادی و اجتماعی خانواده از لحاظ تأثیری که روی اعضا خود دارد جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد. افراد پیوند میان خانواده و اجتماع هستند. افراد پرورش یافته در خانواده وارد اجتماع می‌شوند و ویژگیهای سالم یا ناسالم خود را که در خانواده دریافت کرده وارد اجتماع می‌کنند. از این لحاظ سلامت یک جامعه به سلامت خانواده های آن وابسته است و همه‌ی اینها بدون مؤلفه‌ی مسئولیت‌پذیری امکان پذیر نیست.

امام علی علیه السلام در نهج البلاغه در خطبه‌ای موسوم به "همام" عبودیت و بندگی متقین را این گونه توصیف می‌کند که این اوصاف حاکی از مسئولیت‌پذیری آدمی در قبال خدا، عالم، و آدم است:

«پس از ستایش پروردگار... اما پرهیزکاران! در دنیا دارای فضیلت‌های برترند، سخنانشان راست، پوشش آنان میانه‌روی و راه رفتنشان با تواضع و فروتنی است، چشمان خود را بر آنچه خدا حرام کرده می‌پوشانند و گوشه‌های خود را وقف دانش سودمند کرده‌اند و در روزگار سختی و گشایش

و این امر حاکی از آن است که مسئولیت‌پذیری فضیلتی در ردیف فضایل و کمالات دیگر نیست، بلکه کانون شکل‌گیری کمالات و فضایل دیگر است.

۳،۲ شاکله‌ی وجودی

شخصیت، مجموعه سازمان یافته‌ای از خصوصیات جنبه‌های مختلف وجودی انسان (بدنی، عاطفی، عقلی، اخلاقی، اجتماعی و دینی) است.^۱ البته تجارب شخصی، تفاوت‌های فردی و برخی عوامل دیگر در تمایز افراد، از هم مؤثر است.

انسان با تکلیف و مسئولیت‌پذیری و تحلیل و ارزیابی خود، می‌تواند خصلت‌های ناروا را از خود دور و جنبه‌های مثبت را در خود تقویت کند و می‌فهمد در زندگی و در جهان چه باید بکند و چگونه باید رفتار کند. در این باره امام علی علیه السلام می‌فرماید: «از توجه انسان به خودش، انگیزه‌ای ایجاد می‌شود برای خودسازی»^۲

در حوزه‌ی اجتماعی نیز این گونه است و شخص در فرآیندی، شخصیت و هویت اجتماعی خود را شکل می‌بخشد و توانایی همگرایی و بهره‌گیری از مواهب اجتماعی را دارا می‌شود. شکوفایی در جامعه برتر به معنای بهره‌گیری از همه‌ی ظرفیت‌های فعلیت یافته در جامعه است و اگر بخواهیم برای آن همانندی بیابیم می‌توان به خودشکوفایی در روان‌شناسی شخصیت انسانی اشاره کرد.^۳

یکی از اموری که در شکل‌دهی شخصیت سهیم است خانواده می‌باشد. جایگاه مهم خانواده در اجتماع فلاسفه و حکما تردید ناپذیر است. ارسطو با بیان «هر شهری از خانواده‌ها به وجود آمده»^۴ و

۱. تقی‌علی، اشرف جودت، نقش عادت در تربیت اسلامی، ص ۹۱

۲. عبد الواحد، تمیمی آمدی، تصنیف غررالحکم ودررالکلم، ص ۲۳۵

۳. ر. ک به نظریه هرم مزلو: هرم نیازهای انسان را ترسیم نموده که در آن نیاز به خودشکوفایی در رأس نیازهای انسان قرار دارد و همچنین یکی از ویژگی‌های افراد خود شکوفا را مسئولیت‌پذیری و سخت‌کوشی می‌داند؛ ابراهام، مزلو، روان‌شناسی شخصیت سالم، ص ۵۵

۴. ارسطو، سیاست، ج ۱، ص ۷

۵. ابن سینا، دانش نامه‌ی علائی، ج ۱، ص ۶۹۶۸

۶. حضرت علی علیه السلام و فاطمه زهرا علیها سلام از رسول خدا صلی الله علیه وآله و سلم خواستند کارهای روزانه‌ی آنها را تقسیم کند. رسول خدا فرمود: «کارهای داخل منزل با فاطمه و کارهای خارج از منزل با علی باشد، فاطمه علیها سلام می‌فرماید: کسی نمی‌داند من چقدر خوشحال شدم از اینکه رسول خدا مرا از معاشرت با مردان بازداشت؛ محمد باقر، مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۸۱

های زیادی دارد، و با مسئولیت پذیری خود این قابلیت ها و توانایی ها را شکوفا کند؛ این امر در شکل گیری عزت نفس به او کمک می کند و احساس رضایت در خویشتن را افزایش می دهد و فرد به يك خود باوری و اعتماد به نفس و در حقیقت به آرامش روحی و رضایت از خود می رسد. افراد راضی به امکانات موجود، فرصت ها و موفقیت ها، بیشتر توجه کرده، خوشبین هستند و وقتی گذشته را مرور می کنند، معمولاً گزینه های مثبت را می بینند.

از مؤلفه هایی که در تقویت یا تضعیف این حس نقش دارد، می توان به امنیت، سلامت و مسئولیت پذیری به ویژه در سطح اجتماع اشاره کرد. در مؤلفه مسئولیت اجتماعی هر چه قدر افراد نسبت به دیگران و سرنوشت آن ها مسئولیت داشته باشند، حس رضایت اجتماعی بیشتری نسبت به خود خواهند داشت هر انسانی باید به آنجا برسد که خود را خلیفه ی خداوند دانسته و کسی را غیر از خدا صاحب قدرت نداند و انسانی دارای روان سالم است که مؤمن و مسئول باشد و در جهت رضایت خداوند و در تلاش برای زندگی هدف دار مادی و اخروی گام بردارد و از مسئولیت شانه خالی نکند. چرا که به فرموده ی حضرت علی علیه السلام آن کس که در عمل کوتاهی کند دچار اندوه می شود^۲

مسئول بودن موجب رضایت خداوند می شود و رضایت خدا موجب رضایت فرد است^۳. پس هر وقت انسان خدا را فراموش کرد، جهت خود را در نظام هستی گم کرده و وقتی بندگی و عبادت خدا را فراموش کرد، حتماً به بندگی و عبادت غیر خدا افتاده و از اینجاست که اضطرابات و تشویش ها به سراغش می آید.

آرامش روحی و رضایت از زندگی باعث افزایش فعالیت های اجتماعی و گسترش ارتباطات شخص شده و به نوعی باعث تقویت و رشد همبستگی اجتماعی شخص می شود. هرچه میزان رضایت

حالشان یکسان است و اگر نبود مرگی که خدا بر آنان مقدر فرمود، روح آنان حتی به اندازه ی برهم زدن چشم، در بدنها قرار نمی گرفت، از شوق دیدار بهشت و از ترس عذاب جهنم، خدا در جان شان بزرگ و دیگران کوچک مقدارند. بهشت برای آنان چنان است که گویی آن را دیده و در نعمتهای آن به سر می برند و جهنم را چنان باور دارند که گویی آن را دیده و در عذابش گرفتارند دل های پرهیزکاران اندوهگین و مردم از آزارشان در امان، تنهایی شان فربه نبوده و درخواستهایشان اندک و عقیف و پاکدامند. در روزگار کوتاه دنیا صبر کرده تا آسایش جاودانه قیامت را به دست آورند، تجارتی پرسود که پروردگارشان فراهم فرمود، دنیا می خواست آنها را بفریبد اما عزم دنیا نکردند، می خواست آنها را اسیر خود گرداند که با فدا کردن جان، خود را آزاد ساختند.»^۱

ویژگی رشد شخصیتی حاکی از آن است که ویژگی های انسانی به صورت متوازن فعلیت یافته است. بدهت زدایی در پرتو پدیدارشناسی در قبال مسئله ی مسئولیت پذیری نشان می دهد که مسئولیت پذیری فضیلتی در ردیف فضیلت های دیگر نیست، بلکه مسئولیت پذیری فضیلتی وجودی فضیلت ساز است و بسیاری از فضایل از جمله تواضع، انصاف، دلسوزی، و خیرخواهی با نهادینه شدن مسئولیت پذیری، ایجاد یا تقویت می شود و دین ورزی اصیل بدون مسئولیت پذیری امکان پذیر نخواهد بود. دقیقاً باعتبار هویت وجودی شخصیت در این مسئله از شخصیت برآمده از مسئولیت-پذیری به شاکله ی وجودی یاد کرده ایم.

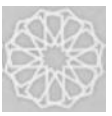
۳،۳ آرامش وجودی

آرامش دوگونه است آرامش درونی و آرامش بیرونی که آرامش بیرونی اکثر مواقع نشان از آرامش روحی و درونی است. اگر فردی احساس کند انسان مفید، ارزشمند و شایسته ای است که قابلیت ها و توانایی

۳. همان، حکمت ۱۲۷، ص ۶۵۵

۱. نهج البلاغه (دشتی)، خطبه ۱۸۴

۲. نهج البلاغه (دشتی)، خطبه ۶۳، ص ۱۱۲

ارضای امیال حاصل نمی‌شود؛ بلکه از انجام شدن چیزی که فضیلت است، به دست می‌آید^۲

شادی یعنی؛ بالندگی، نشاط و حرکت و نقطه‌ی مقابل آن، جمود، خمودی و رکود است. هر موجودی که بخواهد زنده باشد، باید به این مفهوم نظر داشته و شاد باشد؛ زیرا زندگی، مخالف افسردگی و مساوی شادی و سرور است. اگر در زندگی حرکت، سیلان، بالندگی و نشاط نباشد، «زندگی» امکان‌پذیر نیست.^۳

شادی، صرف‌نظر از چگونگی کسب آن، می‌تواند سلامت جسمی را بهبود بخشد. افراد شاد احساس امنیت بیشتری دارند، آسان‌تر تصمیم می‌گیرند و روحیه‌ی مشارکتی بالاتری دارند. شادمانی همواره با خرسندی، خوش‌بینی، امید و اعتماد همراه است؛ از این‌رو، می‌تواند نقشی تسهیل‌گر در توسعه‌ی پایدار جوامع داشته باشد. با شادی زندگی معنا می‌یابد و عواطف منفی مانند ناکامی و ناامیدی و ترس و نگرانی بی‌اثر می‌شود. انسان در پرتو شادی می‌تواند خویش را بسازد و قله‌های سلوک را ببیماید و در اجتماع نقش سازنده‌ی خود را در زمینه‌های مختلف، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی ایفا کند.

شادی وجودی، شادی پایداری است که از آن وجود اصیل است که می‌توان از آن به ابتهاج و به تعبیر ارسطو شادکامی حقیقی یاد کرد. مسئولیت‌پذیری به نحو اصیل به شادی وجودی منتهی می‌شود؛ شادی‌ای که با معنای زندگی و مؤلفه‌های ارزشمندی، غایت‌مندی، و کارکرد‌گره خورده است. از تجربه‌های زیسته و سخنان امام علی علیه السلام می‌توان رابطه‌ی میان فرمانبرداری و مسئولیت‌پذیری را استنباط کرد؛ آنجا که ایشان می‌فرماید: «خوشحالی مؤمن به فرمانبرداری پروردگار و حزن و اندوه او بر گناهش می‌باشد»^۴. تأکید امیرمومنان به

اجتماعی بالا رود، همبستگی اجتماعی بالا می‌رود؛ یعنی فرد دیگران را جزئی از پیکر اجتماعی خود می‌داند.

ریشه‌ی اضطراب و پریشانی‌های آدمی گمگشتگی وجودی است گمگشتگی که در آن، گرایش وجودی‌اش سمت و سوی الهی ندارد. اما مسئولیت‌پذیری بدان نحوی که در نهج البلاغه مطرح است موجب تثبیت گرایش وجودی در آدمی می‌شود و در پی این تثبیت، آرامش و رضایت‌مندی حاصل می‌شود و این آرامش از سنخ وجود است و همانند وجود، مرلفه‌های اصالت، تعادل، و رحمت را در پی دارد؛ مؤلفه‌هایی که برای دین‌ورزی اصیل سخت بدانها نیاز داریم.

۳،۴ شادی وجودی

انسان پیوسته در جستجوی شادی است. طبیعی است که در قلمرو فلسفه، مذهب، علم، هنر یا هر گونه فعالیت متعالی بشر نیز به این امر پرداخته شده است. درحقیقت فلسفه‌ی زندگی که توسط نحله‌های فکری تبیین می‌شود، همواره معطوف به کسب شادی و سعادت بشر است.

افلاطون، سه بعد برای روح انسان قائل است که عبارتند از: شهوت، خشم و خرد. وی برای هر کدام لذت‌خاصی قائل است و معتقد است که لذت نفع پرستان، در رسیدن به امیال و هوس‌ها و ثروت‌هاست. لذت جاه‌طلبان، در کسب مقام و شهرت و لذت خردمندان، در به دست آوردن دانش و علم است و این برترین نوع لذت و شادمانی است.^۱ ارسطو نیز معتقد است که دست کم سه نوع شادمانی وجود دارد: پایین‌ترین سطح شادی که همان لذت است؛ سطح بالاتر آن، که موفقیت و کامیابی است و نوع سوم شادی که ناشی از معنویت است. وی معتقد است که شادکامی حقیقی، از

۱. افلاطون، اریستوکلس. (۱۳۵۷) دوره آثار افلاطون

(جمهوری)، کتاب نهم

۲. علی محمدی، کاظم و مسعود آذربایجانی. «بررسی بین

شادکامی روان شناختی در دانشجویان قم در سال تحصیلی

۱۳۸۸-۸۹»، شماره ۷

۳. مجید، خبازی، شادی و رسانه، ص ۲۱-۱۸

۴. عبدالواحد، تمیمی آمدی، تصنیف غررال حکم و دررال کلم،

ص ۱۸۱

است: این مسئولیت‌پذیری در قبال توده‌ی مردم مطرح است نه مؤمنان یا مسلمانان یا شیعیان.

همچنین، امیرمؤمنان علی علیه السلام، آداب معاشرت با مردم را در رفتار و کلمات ارزشمند خود بیان نموده است. در جایی خطاب به مالک اشتر می‌فرماید:

« قلب خویش را از مهر مردم و دوستی و لطف آنان سرشار کن. مبادا هرگز که درنده‌ی خون آشام باشی که خوردن مردم را غنیمت بشماری، چرا که مردم دو گروه اند: یا برادران دینی تو بوده یا در آفرینش همانند تو هستند.^۶»

از منظر آن حضرت خوش رفتاری و حُسن معاشرت با دیگران، بهترین نعمت است.^۷ راه سالم ماندن در دنیا^۸، نشانه‌ی فروتنی^۹ و وسیله‌ی عزت و سرافرازی^{۱۰} و راه نفوذ در دل ها است.^{۱۱} از این دو روایت و دیگر روایات از حضرت علی علیه السلام و نیز سیره‌ی عملی آن حضرت استفاده می‌شود که یکی از مسئولیت‌های مهم خواص، حسن معاشرت با مردم و اظهار علاقه به آنها است. روابط و ارتباطات اجتماعی سالم، بنیاد جامعه را می‌سازد. روابط اجتماعی، افزون بر اینکه تأثیرات شگرفی بر روان شخص برجای می‌گذارد و روحیات وی را متأثر می‌کند، همچنین تأثیرات به‌سزایی نیز بر جامعه دارد. هرچه شخصیت فرد قوی و استوارتر باشد، تأثیرات وی بر جامعه بیشتر خواهد بود.

از این حُسن مواجهه با خلق به تعامل وجودی یاد کردیم. زیرا بنیان این مواجهه، نگاه وجودی به عالم و آدم است نه مبتنی بر منزلت اجتماعی یا تعیین وجودی انسان‌ها. نگاه پدیدارشناسانه و فارغ از

غنیمت شمردن فرصت^۱ و دور اندیشی به دلیل پذیرش مسئولیت انسان در عرصه‌ی گیتی است. زیرا زمان حال زمان عمل کردن به مسئولیت هاست که یکی از نتایج مهم آن نشاط است و فراهم نمودن بستری برای آینده تا حسرت وقت و عمر رفته برجای نماند.

۳/۵ تعامل وجودی

پای بندی به اصول اخلاقی و تعهد به آن به قدری حائز اهمیت است که پیامبر اکرم نبود آن را عدم دینداری می‌داند^۲ و نیز سفارش مولای متقیان علیه السلام به مالک اشتر در مورد وفای به عهد و التزام و تعهد به مردم حاکی از اهمیت این امر مهم است.

« در برابر پیمانی که بسته‌ای و امانی که داده‌ای خود را سپر ساز؛ زیرا هیچ يك از واجبات خداوندی که مردم با وجود اختلاف در آراء و عقاید، در آن هم‌داستان و هم‌رأی هستند، بزرگتر از وفای به عهد و پیمان نیست. حتی مشرکان هم وفاء به عهد را در میان خود لازم می‌شمردند...^۳» همچنین سفارش آن حضرت بر پرهیز از خلف وعده که سبب نفرت خدا و مردم می‌شود^۴ و عدم اعتماد به دوستی که خلف وعده می‌کند^۵ به دلیل اهمیت این امر است.

هم دولت مردان وظیفه دارند نسبت به مسئولیتها و امکانات امانت دار باشند و بر عهد و میثاقی که با جامعه و یکدیگر می‌بندند، وفادار بمانند، هم مردم وظیفه دارند، نسبت به خدا و خلق خدا و نسبت به دولت و ملت، به عهد و پیمان خویش پای بند باشند و آنچه به عنوان امانت در اختیار ایشان قرار گرفته است را سالم و کامل به صاحبش برگردانند. در سایه التزام و تعهد عملی اعتماد متقابل شکل می‌گیرد که زیر بنای همفکری، همکاری، امید و حرکت به سوی تعالی است. گفتنی

۱. همان، ص ۱۵۹

۲. محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۹۶

۳. نهج البلاغه، نامه ۵۳

۴. همان

۵. عبد الواحد آمدی، تصنیف غررالحکم و دررالکلم، ص ۴۱۸،

۹۵۶۲

۶. نهج البلاغه، نامه ۵۳

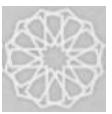
۷. محمد باقر، مجلسی، بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۳۴۵

۸. همان، ج ۷۷، ص ۲۰۹

۹. همان، ج ۶۹، ص ۴۰۴

۱۰. همان، ج ۷۷، ص ۲۶۸

۱۱. عبد الواحد، تمیمی، آمدی، غررالحکم و دررالکلم، ص ۲۵۵

اصیل آدمی، آرامش وجودی، شادی وجودی، و تعامل وجودی. با این توضیح که: در پرتو مسئولیت‌پذیری وجود اصیلی شکل می‌گیرد و این وجود اصیل با گرایش‌های وجودی و سمت و سوی الهی‌اش، تعالی وجودی را رقم می‌زند و این امر حاکی از آن است که مسئولیت‌پذیری فضیلتی در ردیف فضایل و کمالات دیگر نیست، بلکه کانون شکل‌گیری کمالات و فضایل دیگر است.

گمگشتگی وجودی ریشه‌ی همه‌ی ناآرامی‌ها و اضطراب‌هاست گمگشتگی که در آن، گرایش وجودی‌اش سمت و سوی الهی ندارد. اما مسئولیت‌پذیری بدان نحوی که در نهج البلاغه مطرح است موجب تثبیت گرایش وجودی در آدمی می‌شود و این تثبیت، مؤلفه‌های اصالت، تعادل، و رحمت را در پی دارد؛ مؤلفه‌هایی که برای دین‌ورزی اصیل سخت بدانها نیاز داریم.

منابع مالی (Funding)

این مقاله فاقد منابع مالی بوده است.

سهم نویسندگان (Authors' contribution)

این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد خانم سیده سمانه حسینی است که به راهنمایی دکتر شهناز شایانفر نگاشته شده است و نویسنده مسئول این مقاله دکتر شهناز شایانفر می‌باشد.

تعارض منافع (Conflict of interest)

این مقاله فاقد تعارض منافع می‌باشد.

تقدیر و تشکر (Acknowledgments)

لازم می‌دانیم از دوستانی که در ارتقای کیفیت مقاله ما را یاری کرده اند تشکر و قدردانی نماییم.

پیشفرض‌های تأمل ناشده تعامل وجودی را به عنوان امتداد مسئولیت‌پذیری معرفی می‌کند.

۴ نتیجه‌گیری

انسان در قاموس الهی مسئول و متکلف آفریده شده و این مسئولیت در تمام ارکان زندگی فردی و اجتماعی او وجود دارد. به برکت تکلیف و حس مسئولیت است که انسان می‌تواند به تعالی وجودی رهنمون شود.

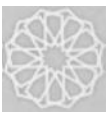
در نگاهی پدیدارشناسانه، مسئولیت‌پذیری جهت محدودی ندارد و آدمی در قبال خود، خدا، دین، فرهنگ، اجتماع، و عالم مسئول است. همچنین با این نگاه به مسئولیت‌پذیری در نهج البلاغه می‌توان گفت مسئولیت‌پذیری در جهانی ترسیم می‌شود که در آن، خدا، حمایت خدا از فرد مسئولیت‌پذیر، رستگاری، عدالت، سلامت روح، انسان کامل به مثابه‌ی الگو، ایمان، و وحی مطرح است و خود مسئولیت‌پذیری در گام بعدی عالمی را شکل می‌دهد که در آن مؤلفه‌های وجود اصیل، آرامش وجودی، شادی وجودی، شاکله‌ی وجودی، و تعامل وجودی حضور دارند.

پدیدارشناسی در قبال مسئله‌ی مسئولیت‌پذیری ما را به مؤلفه‌هایی وجودی سوق می‌دهد؛ مؤلفه‌هایی چون وجود اصیل آدمی، آرامش وجودی، شادی وجودی، و تعامل وجودی. این مؤلفه‌ها وجود پسینی دارند و برآمده از خود مسئولیت‌پذیری هستند. به عبارتی، مسئولیت‌پذیری محفوف به دو نحوه‌ی وجود است؛ ۱. وجود مؤلفه‌های پیشینی که پیش از مسئولیت‌پذیری و فارغ از آن حضور دارند همانند: خدا، سلامت روح، انسان کامل به مثابه‌ی الگو، و وحی؛ ۲. وجود مؤلفه‌های پسینی که پس از مسئولیت‌پذیری و برآمده از آن هستند همانند وجود

References

- Holy Quran. (2008). translated by Nasser Makarem Shirazi. Tehran: Aswa. [In Persian].
- AliMohammadi, K .and Azarbayjani, M. (2009). "Study between psychological happiness in Qom students in the academic year 2009-2010". (barrasi shadkami ravanshenakti dar bayne daneshjuyan)Journal of Psychology and Religion. Autumn. No. 7. [In Persian].
- Aristotle. (1979). *Siyasat* (Politics). translated by Hamid Enayat. Tehran: Amirkabir Publications. [In Persian].
- Ashraf Judat, T. (2008). *Nagshe Adat dar Tarbitayte Islami* (The Role of Habit in Islamic Education) Tehran: Amir Kabir Publishing Institute. [In Persian].
- Ibn Babavieh, M. (2006). *Elaleh Sharahe* (Causes of Sharia). Qom: Davari Bookstore. [In Arabic].
- Ibn Sina, A .(1987). *Isharat av Tanbihat* (Signs and Warnings). Tehran: Book Publishing Office. [In Arabic].
- Khabazi, M. (2011). *Shadi av Resanhe* (Happiness and Media) Qom: Islamic Studies of Radio and Television. [In Persian].
- Majlisi, M. (1982). *Baharalanvar* (Saea of lights). Beirut: Islamic Revival Center. [In Arabic]
- Majlisi, M. (1985). *Rawdat al-Muttaqin fi Sharh men la Yahdhra al-Faqih* (Paradise of the pious in the explanation of the book Someone with whom the jurist is not present). researcher, editor: Mousavi Kermani. Seyyed Hossein Eshtehardi. Seyyed Fazlullah Ali Panah Tabatabai. Qom: Goshanpour Islamic Cultural Institute. [In Arabic].
- Makarem Shirazi, N. (2000). *Tafsir Nomonah*. (Interpretation of Quraan). Tehran: Dar al-Kitab al-Islamiyya. [In Persian].
- Maslow, A. (1970). *Ravanshenasy Shakhsiat-e Salem* (Psychology of Healthy Personality). translated by Shiva Roygarian. Tehran: Target Printing Organization [In Persian].
- Mesbah, M. (2001). *Besoyeh Kodsasi* (Towards Self-Construction).Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute. [In Persian].
- Mofid, M. (2003). *Tafsir al-Quran al-Majid* (Interpretation of Quraan). research by Mohammad Ali Ayazi. Qom: Islamic Propaganda Office Publishing Center. [In Persian].
- Mulla Sadra, M. (1984). *Irfan va IrfanNama* (Mysticism and Mysticism). Tehran: Al-Zahra University. [In Persian].
- Payende, A. (2003). *Nahj al-Fasaha* (way of eloquence). Tehran: The World of Knowledge. [In Arabic].
- Plato, A. (1978). *Dorehe asar Aflaton* (The Works of Plato (Republic)). Book 9. translated by Reza Kaviani and

- Mohammad Hassan Lotfi. Tehran: Kharazmi Publications. [In Persian].
- Rahbar, M and Rahimian, M. (2006). *Akhlagh va Tarbiyate Islami* (Islamic Ethics and Education). Tehran: Samat. [In Persian].
- Saadat prvar, A.(2006). *Ser Al-Isra* (The secret of Traveling). Translated by Mohammad Javad Vazirifard. Tehran: Revival of the Book [In Persian].
- Sartre, J. (1982). *Existentialism va Asalateh Bashar*. (Existentialism and Human Originality). translated by Mostafa Rahimi. Tehran: Morvarid. [In Persian].
- Sharif al-Radi, M. (2000). *Nahj al-Balaghah* (Dashti Way of Eloquence). translation by Dashti. Qom: Amir al-Momenin (AS) Publications [In Persian].
- Tamimi Aadi, A. (1985). *Tasnife Gharr Al-Hakam and Dar Al-Kalam* (composition of core wisdom and core of discourse). researcher: Mustafa Drayati. Qom: Propaganda Office. [In Arabic].